

О. Е. Можаровська,
Вінницький технічний коледж, м. Вінниця

МОДЕЛЮВАННЯ ПРОФЕСІЙНО-КОМУНІКАТИВНИХ СИТУАЦІЙ В ІНШОМОВНІЙ ПІДГОТОВЦІ ФАХІВЦІВ ТЕХНІЧНОГО ПРОФІЛЮ

У статті обґрунтовано необхідність використання методу моделювання професійно-комунікативних ситуацій в іншомовній підготовці фахівців технічного профілю. З'ясовано поняття «модель», «моделювання». Виявлені змістові характеристики етапів тренінгу формування вмінь професійного спілкування технічних фахівців у процесі вивчення іноземних мов.

Ключові слова: професійно-комунікативна ситуація, моделювання, іншомовне професійне спілкування, тренінг.

В статье обоснована необходимость использования метода моделирования профессионально-коммуникативных ситуаций в иноязычной подготовке специалистов технического профиля. Объясняются понятия «модель», «моделирование». Выделены смысловые характеристики этапов тренинга формирования умений профессионального общения технических специалистов при изучении иностранных языков.

Ключевые слова: профессионально-коммуникативная ситуация, моделирование, иноязычное профессиональное общение, тренинг.

The article substantiates the need for a modeling method of the professionally communicative situations in foreign language training of the technical profile specialists. It was found the term «model», «modeling». The content characteristics of the training stages skill formation for technical professional intercourse during foreign language study are determined.

Key words: professionally communicative situation, modeling, foreign professional intercourse, training.

Підготовка фахівців технічного профілю до професійної діяльності є комплексним і багатоплановим процесом, що передбачає виявлення компонентів, що мають вагомий вплив на формування особистості майбутнього фахівця. Розвиток комунікативних умінь та навичок є одним із таких компонентів. Саме професійне спілкування є невід'ємною частиною діяльності фахівця.

Наукова новизна зумовлена авторським підходом щодо проблематики моделювання професійно-комунікативних ситуацій в іншомовній підготовці фахівців технічного профілю. Оскільки труднощі ведення професійного діалогу спостерігаються в перші ж дні трудової діяльності молодого працівника, стає актуальним формування професійно-комунікативної готовності майбутніх фахівців технічного профілю до професійного спілкування.

Отже, **метою статті** є обґрунтування необхідності використання методу моделювання професійно-комунікативних ситуацій під час іншомовної підготовки фахівців технічної сфери. Для досягнення поставленої мети необхідне визначення основних етапів тренінгу з формування вмінь іншомовного професійного спілкування, з'ясування основних принципів, на яких базується організація тренінгу з підготовки фахівців технічної сфери до іншомовного професійного спілкування тощо.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням проблем іншомовної підготовки в професійній освіті опікувалися Л. А. Абраменко, М. І. Алексєєва, Т. В. Алексєєва, І. І. Бекреньова, О. В. Бернацька, П. О. Бех, Л. В. Биркун, Л. В. Гайдукова, С. В. Гапонова, Г. О. Китайгородська.

Вклад основного матеріалу дослідження. Професіоналізм майбутнього фахівця визначається не лише фаховою підготовкою, оскільки загальна ефективність його діяльності значною мірою залежить від: сформованості вмінь фахівця зорганізуватись і використати набуті знання, навчальний та життєвий досвід у певній професійній ситуації; вміння знайти та проаналізувати необхідну інформацію; вміння залагоджувати конфліктні ситуації та знаходити компромісні рішення; вміння вести діалог тощо. Саме гуманітарні дисципліни відіграють важливу роль у формуванні творчої і гармонійної особистості майбутнього фахівця технічної сфери, сприяють розвитку його світогляду, навичок професійного спілкування і комунікабельності. Вільне володіння рідною та іноземними мовами сприяє створенню позитивного іміджу особистості в побутовій, науковій чи діловій сферах. Тому досконале вивчення не лише ділової української, але й іноземної мови є передумовою ефективною взаємодії на різних рівнях, налагодження професійних контактів із вітчизняними та закордонними колегами, мобільності майбутніх фахівців.

Головною метою педагогічного процесу є формування особистості, котра здатна самостійно і творчо працювати, виховання такого ставлення до навчання і професії, активності, самостійності, які забезпечують здатність і готовність випускника вищого навчального закладу до майбутньої професійної діяльності. Детермінуючим фактором ефективності професійної діяльності виступає комунікативна діяльність, ведучою складовою якої є комунікативні вміння. Практика навчання іноземної мови свідчить про різноманітність форм організації навчально-пізнавальної діяльності щодо оволодіння навичками спілкування мовою, яку вивчають на базі навчальних матеріалів, передбачених програмою. Ці форми роботи забезпечують можливість більш повно реалізувати мету навчання – оволодіння вміннями спілкування іноземною мовою з урахуванням майбутньої спеціалізації студентів. Без оволодіння комунікативними вміннями на заняттях з іноземної мови будь-яка діяльність не може бути ефективною.

Ефективність процесу формування комунікативних умінь забезпечується залученням студентів до діяльності, що максимально моделює навчальний процес і створює умови для професійно орієнтованого спілкування.

Розглянемо поняття «модель» та «моделювання». У філософській та педагогічній літературі знаходимо декілька підходів щодо визначення поняття «модель». Л.М. Фрідман модель визначає «як деякий об'єкт (система), дослідження якого слугує засобом для одержання знань про інший об'єкт (оригінал) [6, с. 23]». У «Педагогічній енциклопедії» зазначається, що модель – це «умовний образ (зображення, схема, опис тощо) певного об'єкта (або система об'єктів) [2, с. 852]». Щодо визначення поняття «моделювання», то у «Філософському словнику» зазначається, що моделювання – це «науковий метод непрямого (опосередкованого) дослідження об'єктів пізнання, безпосереднє вивчення яких з певних причин не можливе, ускладнене через дослідження їхніх моделей – предметних, знакових чи мислених систем [5, с. 392].

Отже, якщо розглядати моделювання як навчальний процес, можна виділити два способи моделювання: а) логічне впорядкування навчального матеріалу і представлення його у легко сприйнятній, наочній формі; б) представлення навчального матеріалу за допомогою мнемічних засобів у розрахунок на образні асоціації [6, с. 48-52]. О.В. Бернацька виділяє такі етапи ситуативного моделювання: 1) постановка проблеми; 2) побудова моделі певної педагогічної ситуації; 3) вибір способу її застосування;

4) реалізація плану застосування моделі у навчальному процесі; 5) аналіз одержаних результатів [1, с. 7].

Одним із найбільш ефективних засобів розвитку та формування у студентів іншомовних комунікативних умінь, необхідних у міжособистісному спілкуванні є рольова гра (імітаційне моделювання). Суть такої форми навчання спілкуванню полягає в тому, що комунікативне завдання вирішується учасниками рольової гри під час розігрування певної ситуації, в якій вони виконують роль окремих дійових осіб. Саме ігрове моделювання ситуацій дозволяє матеріалізувати і об'єктизувати різні аспекти комунікативної діяльності студентів.

О. І. Пометун виділяє чотири етапи підготовки та проведення ігрового моделювання: орієнтація (ознайомлення), підготовка до проведення, основна частина, обговорення проведеного моделювання [3, с. 46]. На етапі орієнтації студенти ознайомлюються з темою, її місцем у навчанні. На другому етапі (підготовчому) студенти планують ігрову ситуацію. Основна частина полягає в ігровому моделюванні за розробленими планами. На заключному етапі відбувається обговорення та аналіз.

На заняттях нами використовувалися такі різновиди ігор: ситуаційно-рольові, сюжетні, ділові. В залежності від рівня комунікативних умінь студентів (високий, середній, низький), ми обирали найбільш адекватні завдання, які вимагали від студентів умінь легко і швидко приймати умови, запропоновані ситуацією, а також використовувати імпровізацію.

Формування і розвиток комунікативних умінь студентів здійснюється через засвоєння нових слів, словосполучень, мовних фраз та доведення їх до автоматизму; перенесення умінь з однієї ситуації в іншу та їх розширення; розвиток умінь імпровізування.

Досліджуючи проблему активізації навчально-пізнавальної діяльності в процесі формування комунікативних умінь студентів, не можна не зупинитися на психологічних компонентах вивчення іноземної мови. На нашу думку, викладачам іноземної мови більше, ніж викладачам інших дисциплін, необхідно впливати на емоційну сферу студентів та створювати ситуації для сприятливого настрою співрозмовників. Необхідно враховувати психологічні особливості навчання як самої іноземної мови, так і мислення, що здійснюється засобами цієї мови, адже це не є рідна мова. Для підняття рівня комунікативних умінь з іноземної мови можливе застосування індивідуальних форм роботи, які враховують індивідуальні особливості студентів. Побудова навчальних завдань, вправ, ситуацій, що забезпечують можливість студентам технічної сфери особистого самовираження, є основою для появи особистісної значущості здійснюваних мовленнєвих дій, а через неї й для виникнення мотивації у студентів технічних навчальних закладів вивчати професійну іноземну мову. Індивідуальні форми завдань різних рівнів складності мають більше можливостей порівняно зі звичайними завданнями фронтального характеру.

Наше дослідження дає змогу констатувати, що індивідуалізація навчання створює можливість: 1) розвивати навчально-пізнавальні здібності, мовленнєві вміння всіх студентів із урахуванням їх особистих здібностей до вивчення іноземної мови; 2) актуалізувати високу здатність до навчання у здібних студентів. Цілісний підхід до організації навчального процесу створює можливість для викладачів повною мірою реалізувати комунікативний потенціал дисципліни «Іноземна мова за професійним спрямуванням».

З'ясовано, що ефективність формування та вдосконалення майбутніми фахівцями технічної сфери умінь і навичок професійного іншомовного спілкування збільшується під час виконання певних завдань тренінгу професійної комунікації, з умовами яких студенти ознайомлюються на практичних заняттях, маючи змогу моделювати ті чи інші ситуації професійної комунікативної діяльності. Серед основних цілей тренінгу виділимо формування і корекцію знань, умінь і навичок, необхідних для успішного спілкування у процесі виконання завдань професійної діяльності. У завданнях тренінгу з підготовки майбутніх фахівців технічної сфери до професійного спілкування, який є формою активного навчання, беруть участь від п'яти до п'ятнадцяти студентів. Тренінг професійного іншомовного спілкування створює для студента реальну можливість сформувати вміння і навички побудови продуктивних міжособистісних відносин, проаналізувати низку соціально-психологічних ситуацій з власної позиції і з позиції партнера зі спілкування. Тренінг розвиває вміння вести бесіду з професійною спрямованістю, розуміти сказане іншим, адекватно поводитися у виникаючих конфліктних ситуаціях. Щодо сформованих тренінгом компетенцій – студенти оволодівають навичками та вміннями: 1) оперувати лексичними одиницями, пов'язаними з майбутньою професією; 2) розуміти і при необхідності передавати нову інформацію; 3) описувати проблеми, досягнення, виявляти їхні причини і наслідки; 4) обговорювати перспективи, давати поради; 5) вступати в дискусію та її підтримувати; 6) оцінювати вплив науково-технічного прогресу на різні сфери сучасного життя; 7) перекладати спеціальну технічну літературу; 8) розуміти зміст прочитаної газетної або журнальної інформації.

Організація тренінгу фахівців технічної сфери до іншомовного професійного спілкування базується на таких принципах [4, с. 87–94]:

1. Принцип виклику. (У даному випадку є таким завданням, яке дає змогу студенту розширити свої вміння. Всі завдання тренінгу будуються з урахуванням перспективи постійного зростання людських можливостей).

2. Принцип позитивного зворотного зв'язку. (Передбачає прийняття будь-яких висловлювань учасників тренінгу як конструктивної даності. Проведення тренінгу відбувається таким чином, що думки, реакції, позиції учасників були враховані).

3. Принцип вагомості. (Після закінчення тренінгу кожен учасник відчуває, що здобув щось нове в інтелектуальному плані).

4. Принцип ефективності методів і вправ. (Кожен учасник переконується у дієвості запропонованих методів). Аналізуючи зміст і характеристики тренінгу формування вмінь професійного спілкування майбутніх технічних фахівців можна виокремити такі його кроки:

1) *Безпосередньо моделювальний*. Викладач особисто чи за допомогою мультимедійних засобів демонструє студентам зразок або модель уміння професійно спілкуватись на прикладі запропонованої ситуації. Особливістю цього кроку є ознайомлення студентів із теоретичними засадами професійно-технічної комунікації.

2) *Організаційно-стимулювальний*. Викладач має змогу визначити індивідуально-психологічні особливості студентів, що необхідні для здійснення майбутньої професійної комунікативної діяльності, зокрема: їх вербальні властивості, комунікативні здібності, рівень самооцінки кожного з них і наявності рівня мотивації. Студенти, в свою чергу, мають реальну можливість виявити власний природний потенціал у процесі виконання запропонованих завдань. Викладач оцінює результати завдань, визначає проблемні питання щодо диференціації студентів і підбір практичних завдань, виконання яких підвищить ефективність оволодіння вміннями та навичками професійного спілкування, забезпечить індивідуалізацію і диференціацію навчання. На цьому етапі завдання полягає у формуванні та закріпленні зразків комунікативних умінь у процесі виконання низки вправ, рольових і ділових ігор. Завдання викладача полягає у створенні позитивної мотивації майбутніх працівників технічної сфери до самореалізації у процесі виконання того чи іншого завдання.

3) *Практичний*. Здійснюється формування динамічного професійно-комунікативного стереотипу засобами навчання студентів прийомом налагодження стосунків, аналізу та вирішенню конфліктних ситуацій, техніці подолання агресивності у стосунках та керування емоційною сферою, прийомом та способам досягнення соціального престижу. Завдання викладача полягає у формуванні індивідуального стилю спілкування, розвитку й автоматизації вмінь професійно-технічної комунікації.

На наш погляд, вищезазвані кроки забезпечують ефективне здійснення процесу формування іншомовних професійних комунікативних умінь. Досягається триєдина мета – створення демонстраційної основи для формування іншомовних професійних комунікативних умінь; формування і закріплення професійних комунікативних умінь; удосконалення, комбінування та автоматизація набутих умінь у нових комунікативних ситуаціях; створення умов для їх перенесення у професійну діяльність.

Серед основних завдань тренінгу формування вмінь іншомовного професійного спілкування, на особливу увагу заслуговує необхідність створення умов для поступової зміни позиції студента: в процесі послідовного виконання завдань тренінгу майбутній фахівець перетворюється з імітатора комунікативних моделей на активного учасника комунікативної взаємодії.

Наведемо приклад моделювання професійної ситуації під час вивчення першої мовної теми «Моя майбутня професія» з предмету «Іноземна мова за професійним спрямуванням».

Викладач звертається до учасників тренінгу з проханням об'єднатися у пари. На першому етапі студентам оголошується тема і пропонується обміркувати що би кожен з них міг розповісти. На виконання завдання дається від трьох до п'яти хвилин. Другий етап: кожен розповідає партнерові про себе якомога докладніше. Бажано, щоб учасники відобразили в самопрезентації такі важливі питання: «Як я уявляю свою професію?», «Предметом моєї гордості є...», «Що я вмію робити краще за все». Третім етапом роботи є відреконстрування групи свого партнера. Тому необхідно намагатися отримати від нього якомога більше інформації. Після завершення викладач резюмує те, що особи, які брали участь у тренінгу, об'єднані спільною діяльністю, прагненням до професійного вдосконалення тощо.

Як переконує аналіз літератури з проблеми дослідження, ідея навчання іншомовному професійному спілкуванню повинна базуватись на використанні різних за ступенем складності комунікативних ігрових ситуацій як основи взаємодії «викладач – студент», «студент – студент», «студент – студенти». Оскільки спілкування є частиною взаємодії, її засобом та способом, а взаємодія більшості фахівців технічного профілю зі своїми партнерами, замовниками чи співробітниками відбувається у комунікативній формі, то комплекс занять повинен містити вправи, рольові ігри та ситуації, завданням яких є формування і вдосконалення комунікативних умінь, необхідних для підвищення ефективності ділової взаємодії [4, с. 13-14].

На нашу думку, ділова гра є одним із дієвих методів набуття досвіду іншомовного професійного спілкування. Вона допомагає майбутнім фахівцям уявити умови професійної діяльності та практично реалізувати набуті знання, а також поєднує в собі навчання, майбутню професійну діяльність та шляхи вирішення проблемних ситуацій. Враховуючи аналіз літературних джерел з проблеми дослідження, можна виділити необхідні вимоги до навчальної ділової гри:

- конвенційний характер;
- найменування нового поняття науки;
- пряме відношення до термінологічної системи відповідної сфери науки, мистецтва;
- переважне використання в спеціальній літературі [1, с. 76-77].

Відповідно до стилістичної класифікації лексики, запропонованої Ю. М. Скрєбневим, терміни, жаргонізми та професіоналізми займають різні місця в класифікації лексичних одиниць за функціонально-стилістичним критерієм. На відміну від нейтральної лексики словам трьох вказаних груп притаманне певне стилістичне забарвлення і викликають у носіїв мови стійкі асоціації з тією чи іншою сферою вживання. Стан термінів, професіоналізмів та жаргонізмів на шкалі стилістичних вартостей залежить від ступеня їхньої естетичної цінності, або соціального престижу [4, с. 58].

Таким чином, словниковий склад мови можна уявити у вигляді трьох пластів: нейтральна лексика, супернейтральна лексика, субнейтральна лексика. Ю. М. Скрєбнев поділив супернейтральні та субнейтральні пласти на три підкласи, виділивши одиниці мінімального, середнього та максимального рівня. Дана класифікація є спробою звести до невеликої кількості типи різних стилістичних відтінків слів.

Варто підкреслити, що стилістичний статус всіх слів є рухомим. На даному етапі має місце активне поповнення розмовного пласту лексики шляхом освоєння професійної лексики комп'ютерних технологій.

Ілюстрацією динаміки конотативного та денотативного значень слова є музичний термін *jam session* (неформальне зібрання музикантів для імпровізації). Він виник як професіоналізм в середовищі виконавців джазу, але потім, завдяки популярності даного музичного стилю, перейшов до розряду розмовної лексики. В даний час словосполучення *jam session* належить до термінологічної лексики – воно використовується музикантами всіх напрямків і має значення спільного виступу «наживо».

Жаргонізми (лексика шкільного, студентського, кримінального, музичного та ін. соціальних жаргонів) – це неформальні, часто гумористичні замітники в професійному (соціальному) середовищі слів, які вже існують в нейтральній чи субнейтральній сфері. Причиною виникнення жаргонізмів є, як правило, протест проти офіційних термінів та загальнолітературних найменувань, які, на думку представників певних професійних (соціальних) кіл, є педантичними, невиразними. Жаргонізми можуть означати як явища професійного плану, так і об'єкти навколишнього світу.

Кожна професійна група має свій жаргон. В музичному середовищі виділяють жаргон джазових, рок, хіп-хоп і т.п. музикантів.

Поряд з жаргонними словами в неформальному спілкуванні музиканти використовують багато слів, що називають різні явища музичного життя і відносяться до розряду професіоналізмів. Професіоналізми є неофіційними заміниками лексичних одиниць, вже існуючих в нейтральній чи супернейтральній сфері, під час спілкування осіб, зв'язаних професією. В цьому визначенні слово «замітник» відіграє важливу роль – якщо одиниця є єдиним позначенням професійного феномену, вона має можливість отримати статус терміна.

Однак, стан професіоналізмів на стилістичній шкалі є не зовсім визначеним. З одного боку, професіоналізми, як і розмовна лексика, вживаються автоматично за встановленими в даному професійному середовищі правилами і можуть прирівнюватися до колоквиалізмів. З іншого боку, в основі їхнього створення лежить намагання досягти підкресленої неофіційності. У більшості вони виникли як замітники офіційних термінів та загальнолітературних назв. Цим вони схожі на жаргонізми, від яких їх не завжди легко відрізнити.

Аналіз сучасних музичних термінів показує, що їхній стилістичний статус не є однозначним і названі пласти показують тенденцію до взаємопроникнення.

Жаргонізми та професіоналізми не використовуються в текстах спеціальної літератури, учбових посібниках, в той час як терміни використовуються. Жаргонізові та професіоналізові завжди відповідає соціально престижніший термін, що означає те ж саме поняття.

З урахуванням вищесказаного, основними критеріями термінологічності щодо музичного лексичного пласту можуть бути наступні:

- використання одиниці в спеціальній літературі;
- відсутність інших найменувань відповідного предмета чи явища.

Отже, з точки зору семантики, етимології та статусу сучасні музичні терміни неоднорідні. Терміни, які відносяться до сучасного музичного мистецтва, займають особливе місце серед інших лексичних одиниць англійської мови. Більшість з них характеризується розпливчатим стилістичним статусом.

Література:

1. Гальперин, И. Р. Стилистика английского языка / И. Р. Гальперин. Учебник. Изд. 2-е, испр. и доп. – М. : Высшая школа, 1977. – 332 с.
2. Лотте, Д. С. Основы построения научно-технических терминов. Вопросы теории и методики / Д. С. Лотте. – М., 1961. – 160 с.
3. Реформатский, А. А. Термин как член лексической системы языка / А. А. Реформатский // Проблемы структурной лингвистики. – М., 1968. – С. 103-125.
4. Скрєбнев, Ю. М. Введение в коллоквиалистику / Ю. М. Скрєбнев. – Саратов : Изд-во Саратовского ун-та, 1985. – 176 с.
5. Chase, G. America's music. From the pilgrims to the present / G. Chase. – Urbana; Chicago : University of Illinois Press, 1987. – 768 p.
6. Dijk, 71, van. Ideology: A Multidisciplinary Approach. T. van Dijk. – L. : Sage, 1998.-384 p.
7. Dillard, J. Lexicon of Black English / J. Dillard. – N.Y., 1977. – 199 p., p. 192.
8. McRae, R. 'What is hip?' and other inquiries in jazz slang lexicography / R. McRae. Music Library Association, Inc. 2001. Vol. 57. Issue 3. – P. 574.
9. Middleton, R. Studying popular music / R. Middleton. – Philadelphia: Open University Press, 2002. – 336 p.
10. Oliver, P. Yonder come the blues: the evolution of a genre / P. Oliver. – Cambridge University Press, 2001. – 372 p.
11. The American Heritage Dictionary of the English Language. Fourth Edition. – Houghton Mifflin Company, 2000. – 2076 p.